

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ ДС/СС 05/4-02 бр. 1794/1-ХП/4 26.12.2013. године	
--	--

ВЕЋЕ НАУЧНИХ ОБЛАСТИ
ДРУШТВЕНО-ХУМАНИСТИЧКИХ НАУКА

Наставно-научно веће Филозофског факултета у Београду је на својој IX редовној седници, 26.12.2013. године – на основу чл. 231. став 1. алинеја 15. и 16. и члана 278. Статута Факултета, прихватило Извештај Комисије за докторске студије с предлогом теме за докторску дисертацију: УМЕТНОСТ И ЛИТУРГИЈСКИ РИТУАЛ: БОГОСЛУЖБЕНИ ПРЕДМЕТИ У СРПСКОЈ ВИЗУЕЛНОЈ КУЛТУРИ 19. ВЕКА, докторанда Вука Даутовића.

За ментора је одређен проф. др Ненад Макуљевић.

Доставити: 1х Универзитету у Београду 1х Стручном сараднику за докторске дисертације 1х Шефу Одсека за правне послове 1х Архиви	ПРЕДСЕДНИК ВЕЋА Проф. др Василије Гвозденовић
---	--

Факултет <u>Филозофски</u>	УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ Веће научних области друштвено-хуманистичких наука (Назив већа научних области коме се захтев упућује)
04/1-2 бр. 6/2439	
(број захтева)	
14.01.2014.	
(датум)	

ЗАХТЕВ
за давање сагласности на предлог теме докторске дисертације

Молимо да, сходно члану 46. ст. 5. тач. 3. Статута Универзитета у Београду («Гласник Универзитета», бр. 131/06), дате сагласност на предлог теме докторске дисертације:

Уметност и литургијски ритуал: богослужбени предмети

у српској визуелној култури 19. века
(пун назив предложене теме докторске дисертације)

НАУЧНА ОБЛАСТ историја уметности

ПОДАЦИ О КАНДИДАТУ:

Име, име једног од родитеља и презиме кандидата:

Вук (Фети) Даутовић

Назив и седиште факултета на коме је стекао високо Филозофски, Београд
образовање:

Година 2008. дипломирања:

Назив мастер рада кандидата:

Уметничко обликовање и симболичка декорација путира код Срба у 19. веку

Назив факултета на коме је мастер рад одбрањен: Филозофски

Година одбране мастер рада: 2009

Обавештавамо вас да Наставно-научно веће је

на седници 26.12.2013. одржаној

размотрило предложену тему и закључило да је тема подобна за израду докторске дисертације.

	ДЕКАН ФАКУЛТЕТА
	Проф. др Милош Арсенијевић

Додатак уз образац 1.

ПОДАЦИ О МЕНТОРУ

за кандидата Вук Даутовић

Име и презиме ментора: Ненад Макуљевић

Звање: Ванредни професор

Списак радова који квалификују ментора за вођење докторске дисертације:

1. Сакрална топографија Неготинске Крајине, приредио Н. Макуљевић, Неготин 2013.
2. The "Zograph" Model of Orthodox Painting in Southeast Europe 1830-1870. *Balkanica* (Београд 2003), књ. 34, стр. 385-405.
3. Визуелна култура национализма и конституисање приватног идентитета. *Годишњак за друштвену историју*, (Београд 2004), год. 11, св. 2/3, стр. 47-63.
4. Уметност и национална идеја у XIX веку : систем европске и српске визуелне културе у служби нације, (Библиотека Јазон, књ. 13). 1. изд. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, 2006.
5. Црквена уметност у Краљевини Србији : (1882-1914). Београд: Филозофски факултет, Катедра за историју уметности новог века, 2007.

Заокружити одговарајућу опцију (А, Б, В или Г):

А) У случају менторства дисертације на докторским студијама у групацији техничко-технолошких, природно-математичких и медицинских наука ментор треба да има најмање три рада са SCI, SSCI, AHCI или SCIE листе, као и Math-Net.Ru листе.

Б) У случају менторства дисертације на докторским студијама у групацији друштвено-хуманистичких наука ментор треба да има најмање три рада са релевантне листе научних часописа (Релевантна листа научних часописа обухвата SCI, SSCI, AHCI и SCIE листе, као и ERIH листу, листу часописа које је Министарство за науку класификовало као M24 и додатну листу часописа коју ће, на предлог универзитета, донети Национални савет за

високо образовање. Посебно се вреднују и монографије које Министарство науке класификује као M11, M12, M13, M14, M41 и M51.)

В) У случају израде докторске дисертације према ранијим прописима за кандидате који су стекли академски назив магистра наука ментор треба да има пет радова (референци) које га, по оцени Већа научних области, квалификују за ментора односне дисертације.

Г) У случају да у ужој научној области нема квалификованих наставника, приложити одлуку Већа докторских студија о именовању редовног професора за ментора.

ДЕКАН ФАКУЛТЕТА

Датум _____

М.П.

проф. др Милош Арсенијевић

**Универзитет у Београду
Филозофски факултет
Одељење за историју уметности**

Образложење предлога теме докторске дисертације:

**УМЕТНОСТ И ЛИТУРГИЈСКИ РИТУАЛ: БОГОСЛУЖБЕНИ
ПРЕДМЕТИ У СРПСКОЈ ВИЗУЕЛНОЈ КУЛТУРИ 19. ВЕКА**

**Ментор: Проф. др Ненад Макуљевић
Кандидат: Вук Даутовић, М.А.**

Београд 2013.

**Образложење предлога теме докторске дисертације
кандидата Вука Даутовића**

**УМЕТНОСТ И ЛИТУРГИЈСКИ РИТУАЛ: БОГОСЛУЖБЕНИ
ПРЕДМЕТИ У СРПСКОЈ ВИЗУЕЛНОЈ КУЛТУРИ 19. ВЕКА**

Предмет истраживања:

Предмет истраживања докторске тезе "Уметност и литургијски ритуал: богослужбени предмети у српској визуелној култури 19. века", усмерен је ка испитивању артифицираних богослужбених предмета у српској црквеној визуелној култури 19. века. Кроз анализу богослужбених предмета у ритуалу као што су: путири и дискоси уз пратеће предмете, потом дарохранилнице, престоне крстове и окована јеванђеља, те рипиде, антиминсе и обредне текстилије, као уметнички обликоване предмете који утичу на укупан изглед и извођење литургијског ритуала, биће сагледани начини на које они обликују црквену визуелну културу дате епохе. Стога ће у истраживању богослужбени предмети бити третирани као артефакти визуелне културе, који уз ритуални простор, време и учеснике, творе перформативну специфичност и артифицирају православне обреде у 19. веку. Кроз анализу обредних предмета као претпостављеног феномена у контексту литургијског ритуала биће истражено како у визуелном смислу њихово уметничко обликовање функционише и обликује црквену визуелну културу 19. века.

Досадашња научна истраживања обрађивала су богослужбене предмете само кроз анализу старијег српског златарства 16. и 17. века, и његове феномене (РАДОЈКОВИЋ 1962; 1966), док су за период 19. века црквени предмети помињани фрагментарно кроз одређивање основних кретања и праваца развоја златарског уметничког обликовања (ВУЈОВИЋ 1968, 1986). Кроз анализе ризничког материјала важних српских манастира, каталошки су обрађивани богослужбени предмети, посматрани контекстуално само кроз место сабирања (ШАКОТА 1957; 1966; 1981; 1984; 1988). Поједине студије, периодично, бавиле су се богослужбеном функцијом и иконографијом одређених литургијских предмета (ДУШАНИЋ 1947; 1960; ТИМОТИЈЕВИЋ 1987; СМОЛЧИЋ-МАКУЉЕВИЋ 2000). Опширнија тумачења ризнице у служби уметничког обликовања сакралног простора дата су као поглавља у монографским публикацијама појединих цркава и манастира (ВУЛОВИЋ 1996; ТИМОТИЈЕВИЋ 1996; 2008; МАКУЉЕВИЋ 2006) као и у контексту сакралне топографије одређеног простора (МАКУЉЕВИЋ 2012).

Из наведених разлога неопходно је издвојити као засебан феномен предмете који су у богослужбеној употреби током 19. века. Целовит преглед, подела и категоризација према функцији, уз моделе обликовања и декорације, нису до сада били предмет целовите научне студије, што као задатак себи претпоставља докторска дисертација: "Уметност и литургијски ритуал: богослужбени предмети у српској визуелној култури 19. века".

Хронолошким оквиром истраживања биће обухваћен период 19. века, а зарад потпунијег разумевања задатог феномена по потреби ће бити размотрене претходне деценије, као и оне које следе. Од времена владавине тзв. фанариотских владика на подручју Митрополије београдске и служења Леонтија Ламбровића који се на трону налазио од 1801. до 1813. године, па надаље кроз период устанака, танзиматских реформи, и добијања црквене самоуправе 1830. године са српским митрополитима на челу, потом пратећи промене у црквеним приликама и устројство црквене организације посредством митрополита Мелентија Павловића и Петра Јовановића, до аутокефалности Београдске Митрополије и времена митрополита српског Михаила, и потоњих Инокентија и Димитрија, биће размотрене у извесној мери и прве две деценије 20. века, до издизања српске цркве у ранг патријаршије 1920. године.

Црквена и верска обнова која почиње танзиматом у оквирима Османске империје, а наставља се градитељском делатношћу на простору Кнежевине Србије и потоње краљевине, у свакој од поменутих фаза подразумевала је и опремање цркава неопходним богослужбеним предметима. Истраживање ће поред самих артефаката обухватити и бројну архивску грађу и црквене инвентаре из 19. века, који пружају много сложенију слику, бележећи несразмерно већи број предмета од оног који је сачуван до данас. Стога је неопходно размотрити и реконструисати као својеврсну културну слику, стање и опремљеност српских цркава драгоценостима, које су обликовали изглед црквеног ритуала и на тај начин утицали на креирање визуелне културе 19. века.

Циљ истраживања:

Постављени циљ истраживања је анализа богослужбених предмета кроз утврђивање њихове визуелне симболике и повезивање њихове симболичке декорације са функцијом коју имају у литургијском ритуалу. Једно од исходишта рада је и одређивање јасних историјско-уметничких оквира, како стилских тако и уметничко занатских, који су присутни у обликовању богослужбених предмета унутар визуелне културе српске цркве у 19 веку.

Изложена докторска теза има за циљ да истражи предмете присутне у визуелној култури 19. века, кроз инвентаре покретних предмета цркве и сачуване црквене и музејске фондове, зарад добијања јасне и прегледне слике, појединачних сегмената и укупног корпуса који означавамо као богослужбене предмете 19. века. Истраживачки рад подразумева прикупљене грађе везане за богослужбене предмете, као и непубликованих докумената до којих се дошло, приликом

теренских истраживања, различитих епархија Српске православне цркве, као и радом у Архиву српске патријаршије, архивима појединачних храмова на терену, као и Архиву Србије и Историјском архиву Београда.

Основне хипотезе:

- Величајност црквеног обреда, пре свега литургије, одређена је употребом сакралних предмета који је посредно визуелно обликују. Литургијски ритуали и свештене радње од којих је сачињен опредмећени су употребом богослужбених предмета. Стога су они семантички сложени објекти, који могу визуелно преносити различита значења, у зависности од ритуалног контекста у коме се употребљавају.

- Литургијски ритуал подразумева употребу симболичких предмета, који уживају посебно поштовање. Стога се њиховој изради посвећује нарочита пажња, кроз избор материјала и занатско-уметничку обраду која својом визуелном симболичком повезује њихову симболичку декорацију са функцијом коју имају у литургијском ритуалу.

- Улога богослужбених предмета у ритуалима одређује их као визуелна средства комуникације. Они својом симболичком декорацијом верницима преносе поруке о значењу и симболизму литургијског чина.

Метод истраживања је:

Предложени методолошки поступак за израду докторске дисертације: "Уметност и литургијски ритуал: богослужбени предмети у визуелној култури 19. века", почиваће на мултидисциплинарном приступу карактеристичном за рецентне историјско-уметничке и културно-историјске студије.

- Кроз контекстуални метод, посматрани феномен биће најпре одређен основним параметрима попут хронолошког оквира, који обухвата период 19. века, схваћеног кроз продужено културно-историјско искуство Новог века, као и кроз простор устројен административним оквиром српске цркве и њеним односом са државом виђеним кроз националну друштвено-политичку и културну историју у 19. веку (МАКУЉЕВИЋ 2003; 2006; 2008; 2012).

- Кроз метод студија визуелне културе, богослужбени предмети ће структурално бити тумачени разматрајући њихово обликовање, системе декорације, функцију и улогу у обликовању црквене уметности. На овај начин предмети, које је традиционална историја уметности третирали као дела примењене уметности или их потпуно занемаривала, биће ревалоризовани и тумачени према принципима који почивају на рецентним историјско-уметничким студијама и тумачењима проучаваног феномена одређеног сложеним појмом визуелне културе (BAL & BRYSON 1998; MIZROEFF 2002; BREDEKAMP 2003; VAN ALPHEN 1994; MITCHELL 1986; 2002; 2005; SCHWARTZ & PRZYBYLSKI 2004; RAMPLEY 2005; RICHARDSON 2006; BAETENS 2012).

- Иконолошким методом, биће размотрена симболичка декорација и иконографски типови који се јављају на богослужбеним предметима у проучаваном периоду (PANOFSKI 1975.)

- Методом проучавања уметности у служби ритуала ће се приступити тумачењу и функцији уметности у обликовању ритуала посредством светих предмета који се у њему користе (FREEDBERG 1989; БЕЛТИНГ 1990). Важан аспект рада разматраће културни контекст у коме се ритуални предмети тумаче кроз сложени појам светости (GEARY 1991), као и начине на које свет објеката спрам слика, опредмеђује и материјализује хришћанску религијску стварност (BYNUM WALKER 2011; 2013).

Различити комплементарни методолошки приступи, имају за претпостављени циљ целовито сагледавање дате теме, указујући на она места и специфичности, која проучавано поље чине аутономним, да би га потом позиционирали у широки оквир српске и европске културне историје 19. века.

Структура рада:

Докторска теза под називом: "Уметност и литургијски ритуал: богослужбени предмети у српској визуелној култури 19. века", биће подељена на поглавља и одговарајућа потпоглавља. У структури самог рада, предвиђен је визуелни материјал, који прати изнете тезе, затим списак и порекло илустрација, као и листа скраћеница и списак коришћених извора и литературе.

I Уводна разматрања

Најпре ће бити дефинисан предмет проучавања и место богослужбених предмета у проучавању црквене визуелне културе 19. века. Уводно поглавље разматраће досадашња истраживања и сазнања до којих се дошло везано за проучавање предмета дефинисаних као примењена уметност, намењених богослужењу Српске православне цркве. Након тога, у уводном садржају предвиђено је да буду изнесена објашњења основних методолошких и теоријских полазишта истраживања, уз објашњење структуре самог рада.

II Културно-историјски контекст проучавања богослужбених предмета

Постојање различитих јурисдикционих центара уз промене које су пратиле институционално устројство српске православне цркве током 19. века, резултирали су променама и хетерогеношћу у српској сакралној визуелној култури. Сам карактер богослужбених предмета, као покретних артефаката, омогућавао је да се њима искажу теолошка учења и ставови, као и одређене културне и политичке идеје. Цариградска Васељенска патријаршија, затим промене настале доласком Српских митрополита на чело цркве, утицаји Руског богословља и цркве, уз Карловачку митрополију повезану са Хабзбуршком културом, као и стална потреба за устројавањем црквене националне организације, обликовали су визуелну културу српске цркве током 19. века. Плурализам и различитост усложњени су променом која је обележила укупан српски културни простор у 19. веку а то је трансфер културних модела и прелаз из османског ка европском. Сви поменути фактори одражавају се на визуелну културу цркве, кроз присуство различитих предмета употребљаваних током богослужења и црквених ритуала. У том смислу

провинијенција појединих импортованих богослужбених предмета, имала је утицај како на служеће свештенство тако и на укупно богословско тумачење, као вида угледања на веће и организованије православне центре, и њихова догматска схватања литургијског ритуала.

III Типологија богослужбених предмета

Богослужбени предмети разматрани у оквирима дисертације биће посматрани кроз сакрални простор цркве у коме се налазе. Пажња ће бити усмерена на олтарски простор, посматрајући најпре проскомидију, кроз оквире литургијског ритуала, и групу предмета које чине: аер, дарци, путир, дискос, звезда, копље, ложица, губа, суд за топлоту. Потом самог олтара, рашчлањеног кроз покретни инвентар који се на њему налази: срачицу, индитију, антиминос, дарохранилницу, јеванђеља и престоње крстове. Допуњене запрестоним крстом и рипидама, који се налазе иза олтара, и предмета у свакодневној богослужбеној употреби попут кадионица, као и оних који се у зависности од кретања празничног циклуса и карактера литургије повремено употребљавају попут петохлебница, дикирија и трикирија, те ручних звона и трозвона. Поједини ритуали попут причешћа болесника и умирућих из за то посебно обликованих дароносница, који се одвијају ван простора цркве, уносе у приватни простор неке од основних симболичких богослужбених обележја самог храма, евхаристијски путир, крст, кадионицу, јеванђеље.

Након разматрања основне типологије богослужбених предмета, утврдиће се њихова основна морфологија и постојеће варијација у којима се јављају на простору српске цркве. На тај начин биће дефинисани општи модели који важе у опремању православних цркава, током 19. века. Биће размотрени важнији градски Саборни храмови, као и видови опремања оваквих цркава, која су често била и епископска средишта, затим однос старијих храмова, који претходе времену црквене обнове и њиховог инвентара. Такође биће обрађене и мање варошке и сеоске цркве, да би на основу тога и постојећег материјала могли да се одреде главни типови богослужбене опреме посматране у целини.

IV Симболичка декорација богослужбених предмета

Систем декорације богослужбених предмета биће разматран кроз иконографске обрасце и симболичке представе које су биле у употреби током 19 века. Иконографски типови бирани су као одраз догматских схватања и илустрација богослужбене функције светих утвари, док су се поједини видови симболичке и флоралне декорације надовезивали на старију хришћанску визуелну културу.

Видови симболичке декорације и иконографских типова, који се присутни на богослужбеним предметима, биће истражени по групама, и посматрани појединачно и у целини са осталим предметима, попут комплетних прибора намењених проскомидији. Најпре ће бити проучени литургијски сасуди са њиховом пикторалном и симболичком декорацијом. Затим богослужбени предмети који се постављају на часну трпезу, међу којима ће се посебно бити размотрени окови јеванђеља и престони крстови, потом ће се приступити разматрању модела обликовања и украшавања објеката намењених вршењу светих тајни попут венчила

или миросаљки. На тај начин најпре по групама, а затим у целини, утврдиће се основни принципи уметничке декорације као и иконографских типова који су били део визуелне културе везане за свет покретних објеката у 19. веку.

V Функција богослужбених предмета

Богослужбени предмети посматрани у оквирима литургијског ритуала схваћени су као објекти комуникације. Њихова функција и форма произилази из симболичког значења које имају у оквирима литургијског ритуала. Потреба за сталним извођењем литургијског ритуала кроз који траје црква и живе њени верници, довела је до бројних варијација богослужбених предмета у пракси. Оно што их повезује је јединство функције и морфологије са њом у вези, чиме је омогућена разнородна провенијенција предмета, као и паралелна употреба објеката из различитих епоха.

IX Закључна разматрања

У закључним разматрањима биће сажете и резимиране основне поставке претходних поглавља, уз ревидирање ранијих истраживања која су ове предмете сагледавала као артефакте примењене уметности, разматране кроз претпоставку њихове репрезентативности. Биће указано на семантичку сложеност богослужбених предмета кроз њихову симболику, њихову посредничку улогу као објеката комуникације, као и њихову улогу у конструисању верског и културног идентитета у датом периоду. Указаће се и на значај богослужбених предмета у српској визуелној култури 19. века.

ОДАБРАНИ ИЗВОРИ И ЛИТЕРАТУРА

- Аврамовић Д., *Света Гора са стране вере, художества и повеснице*, Београд 1848.
- Albani J. (Ed.), *The Splendour of Heaven: sacred treasures from Byzantine collections and museums in Greece* : Frankfurt, Dommuseum, September 2001 - January 2002, Athens 2001.
- Ashton T. S., *The Industrial Revolution, 1760-1830*, Oxford 1997.
- Афанасјев Н., *Трпеза Господња*, Цетиње 1996.
- Baert B., *Caput Johannis in Disco, {Essay on a Man's Head}*, Leiden - Boston 2012.
- Бајо И; Ракић С; Филиповић Н., *Ризница старе српскоправославне цркве у Сарајеву*, Музеј града Сарајева, Сарајево 1986.
- Bal M; Bryson N., *Semiotics and Art History: A Discussion of Context and Senders*, у: D. Preziosi (ed.), *The Art of Art History: A Critical Anthology*, Oxford University Press, Oxford 1998.
- Bal, M., *Looking in: The Art of Viewing*, Amsterdam 2001.
- Bal, M., *Visual Essentialism and the Object of Visual Culture*, Journal of Visual Culture, vol. 2, no. 1, 2003.
- Belting H., *Likeness and presence, A history of the image before Era of Art*, The University of Chicago Press 1994.
- Belting, H., *Art History after Modernism*, The University of Chicago Press 2003.
- Бјанко Фиорин М., *Уметничко благо цркве Светог Спиридона*, у: Митровић М. (Ур.), *Светлости и сенке, Култура Срба у Трсту*, Београд 2007.
- Bler K. (Prir.), *Историја сребра*, Крањ 1987.
- Богдановић С., *Михаило Влатровић и Драгутин Милутиновић као истраживачи српских старина*, Излози Српског ученог друштва, Београд 1978.
- Боловић А., *Ризница манастира Враћевшнице*, Зборник радова музеја рудничко таковског краја бр. 5, Горњи Милановац 2009.
- Brajiović S., *U Bogorodičinom vrtu, Bogorodica i Boka Kotorska - barokna pobožnost zapadnog hrišćanstva*, Filozofski fakultet, Univerziteta u Beogradu, Beograd 2006.
- Brown, L. C; Gambel B. (Ed.), *Imperial Legacy: The Ottoman Imprint on the Balkans and the Middle East*, New York 1996.
- Bürner R., *Der feingehalt der Gold- und Silberwaren: Seine gesetzliche Regelung in den verschiedenen Staaten, mit besonderer Berücksichtigung von Deutschland, Oesterreich - Ungarn und der Schweiz*, Weimar 1897.
- Bynum Walker C., *The Sacrality of Things: An Inquiry into Divine Materiality in the*

- Christian Middle Ages*, Irish Theological Quarterly 78, Pontifical University, St. Patrick's College, Maynooth, Co. Kildare 2013.
- Bynum Walker C., *Christian Materiality, An Essay on Religion in Late Medieval Europe*, Zone books, New York 2011.
- Van Genep A., *Obredi prelaza*, SKZ Beograd 2005.
- Васић К., *Манастир светог Прохора Пчињског као центар народне побожности и богословске учености: манастирска ризница и библиотека*, Саопштења књ. 39, Београд 2007.
- Васић П., *Примењена уметност код Срба у време класицизма*, у: *Класицизам код Срба, каталог црквеног сликарства и примењене уметности*, приредио М. Коларић, Београд, 1965.
- Василић А; Теодоровић-Шакота М., *Каталог ризнице манастира Пећке патријаршије*, Завод за заштиту споменика културе АКМО, Приштина 1957.
- Вениамин Архиепископ Нижегородский и Арзамасский, *Новая Скрижаль или объяснение о церкви, о литургии и о всех службах и утваря церковных*, Том 1-2 репринтное издание; Москва 1992.
- Веселиновић Р. Л., *Историја Српске Православне цркве са народном историјом*, књ. II (1766-1945.), Београд 1966.
- Веселић Ј., *Опис манастира у Србији*, књ. I, Београд 1867.
- Вићентић Т., *Црква Вазнесења Христовог у Орашцу*, Аранђеловац 2010.
- Владић Крстић Б., *Сеоски накит у Босни и Херцеговини у XIX и првој половини XX века*, књ. 1-2, Етнографски музеј у Београду, Београд 1995.
- Вујаклија Љ., *Прилог проучавању кујунџијског занатства у Новом Саду*, Вести Музеја града Новог Сада, бр. 10, Нови Сад 1975.
- Вујаклија Љ., *Из инвентара сремскокарловачке Саборне цркве*, Грађа за проучавање споменика културе Војводине, Књ. 6-7, Нови Сад 1976.
- Вујаклија Љ., *Сребро из Збирке стране уметности Музеја града Новог Сада*, Грађа за проучавање споменика културе Војводине, Нови Сад 1978.
- Вујаклија Љ., *Ризница цркве Св. Јурја у Петроварадину. (II део)*, Музеј примењене уметности, Београд 1982/1983.
- Вујаклија Љ., *Један архивски документ о сребрнини у новосадским православним црквама почетком XIX века*, Годишњак Музеја града Новог Сада бр. 1, Нови Сад 2005.
- Вујић Ј., *Путешетсвије по Србији*, Београд 1902.
- Вујовић Б., *Прилог познавању српског златарства XIX века*, зборник Музеја примењених уметности, 12, Београд 1968.
- Вујовић Б., *Црквени споменици на подручју града Београда*, Завод за заштиту споменика града Београда, Саопштења, свеска 13, Београд 1973.
- Вујовић Б., *Бранковина*, Републички завод за заштиту споменика културе, Београд 1983.

- Вујовић Б., *Уметност обновљене Србије (1791 – 1848)*, Београд 1986.
- Вујовић Б., *Саборна црква у Београду*, Београд 1996.
- Вукомановић М., *Свето и мноштво*, Београд, 2001.
- Вукомановић М., *Номо viator*, Београд, 2008.
- Вуксан Б., "sJe estq tylo мое, sJA estq krovq моА" - *Спор о времену претварања евхаристичких дарова и његов одраз код срба у XVIII столећу*, ЗНМ XVII/2, Београд 2004.
- Гавриловић С., *Преписка око враћања из Срема предмета цркве у Орашцу : (1815-1819)*,
Зборник Матице српске за историју 69/70, Нови Сад 2004.
- Geary P. J., *Furta Sacra, Thefts of relics on the central middle ages*, Princeton university press, Princeton New Jersey 1990.
- Герц К., *Тумачење култура 1*, XX век, Београд, 1998.
- Гилфердинг А. Ф., *Путовање по Херцеговини, Босни и Старој Србији*, друго измењено издање, Београд 1996.
- Gofman E., *Kako se predstavljamo u svakodnevnom životu*, Beograd 2000.
- Gocek, F. M., *Rise of the Bourgeoisie, Demise of Empire: Ottoman Westerisation and Social Change*, Oxford 1996.
- Green, M., *A Shared World: Christians and Muslims in the Early Modern Mediterranean*,
Princeton University Press 2000.
- Grimes R., *Ritual Studies: Two Models*, Religious Studies Review II, 1976.
- Давидов Д. (Ур.), *Српска Графика XVIII века*, Зборник радова, Београд 1986.
- Давидов Д., *Српска Графика XVIII века*, Београд 2006.
- Davidson, R. H., *Turkish Attitudes Concerning Christian- Muslim Equality in the Nineteenth Century*, The American Histdorical Review, vol.59, No.4, 1954.
- Daglas M., *Čisto i opasno, Analiza pojmova prljavštine i tabua*, Beograd 2001.
- D`Alleva A., *Methods and Theories of Art History*, London 2005.
- Даутовић В., *Ризница цркве Свете Тројице у Врању*, у: Макуљевић Н. (Прир.), *Саборни храм Свете Тројице у Врању*, Врање 2008.
- Даутовић В., *Богослужбени предмети у црквеним ризницама врањске епархије*, Лесковачки зборник XLIX, Лесковац 2009.
- Даутовић В., *Златар Јован Николић*, Зборник Матице српске за ликовне уметности 40, Нови Сад 2012.
- Даутовић В., *Путири од филиграна у српској црквеној визуелној култури XIX века*,

- Шумадијски записи VI, Аранђеловац 2012.
- Димитријевић-Стошић П. Д., *Жене династије Обреновић, књ. 1, Удаја Петрије*, Београд, 1962.
- Димитријевић С., *Михаило архиепископ београдски и митрополит Србије, као православни јерарх, Србин, Словен и немар југословенства*, Београд 1933.
- Дмитревски И., *Историческое и таинственное изъяснение божественной литургии*, 1894, репринтно издание; Москва 1993.
- Друмев Д., *Златарско Изкуство*, Българска академия на науките, София 1976.
- Дурковић-Јакшић Љ., *Историја српских библиотека (1801-1950)*, Београд 1963.
- Душанић С. Ст., *Антиминс као научни објект*, Календар Српске православне патријаршије за просту 1947. годину, Београд 1947.
- Душанић С. Ст., *Дискус јеромонаха Христофора из 1674 године*, Гласник Српске православне цркве, бр. 5, Београд 1960.
- Душанић С. Ст., *Музеј Српске православне цркве*, Београд 2008.
- Душковић В., *Србија на светској изложби у Паризу 1900*, Етнографски музеј у Београду 1995.
- Ђокић Н; Поповић Љ. (Прир.), *Браничевска епархија у првој половини XIX века*, Пожаревац 2005.
- Ђорђевић Т. Р., *Из Србије кнеза Милоша, културне прилике од 1815. до 1839.*, Београд 1922.
- Ђорђевић Т. Р., *Из Србије кнеза Милоша, становништво и насеља*, Београд 1924.
- Елијаде М., *Свето и профано*, Сремски Карловци - Нови Сад 2003.
- Женарју И., *Црква Светих Козме и Дамјана у Врачеву: рад на очувању верског и националног идентитета у XIX веку*, Духовне и материјалне специфичности културе Косова и Метохије кроз историју, Институт за српску културу Приштина / Лепосавић 2012.
- Женарју И., *Изградња и опремање цркве Светог Саве у Косовској Митровици (1896–1913)*, Баштина 34, Институт за српску културу, Приштина / Лепосавић 2013.
- Жив Бог – семејни катехизис* (составлен групои православних хришћана), Лондон 1988.
- Zgodovina krščanstva na slovenskem, Vodnik po stalni razstavi*, Slovenski verski muzej, Stična 2003.
- Zimmerman M. F. (Ed.), *The Art Historian, National Traditions and Institutional Practice*, Sterling and Francine Clark Art Institute 2003.
- Зорић И., *Сребрина у Србији XIX века*, Музеј примењених уметности, каталог, Београд 1990.
- Ivanova E., *Russian applied art, Eighteenth to Early Twentieth century*, Leningrad 1976.
- Иванов М., *Златарските произведения от XVI - XIX в. в музея на Бачковския манастир*, Българска академия на науките, София 1967
- Ивановић Т., *Црква Светог Арханђела Гаврила у Аранђеловцу*, Аранђеловац 2004.
- In Touch with the Saints: The role of Relics in Slovene Christianity*, Muzej krščanstva na Slovenskem, Stična 2008.

- Илић А., *Петар Јовановић, митрополит београдски*, Београд 1911.
Историја примењене уметности код Срба I, Група аутора, Издање Музеј
 примењене уметности, Београд 1977.
- Историја српског народа*, VI, Група аутора, Београд 1983.
Итика Иерополитика, Виена 1774.
- Јастребов И., *Подаци за историју цркве у Старој Србији по изворима на српском и турском језику*, Гласник СУД књ. 40, Београд 1874.
- Јастребов И. С., *Податци за историју српске цркве*, Београд 1879.
- Јовановић Б., *Крсна слава, Приватни живот код Срба у деветнаестом веку*,
 приредили А. Столић – Н. Макуљевић, Београд 2006.
- Јовановић М., *Архисрејско поучење новорукоположеномъ свештенику*, Београд 1858.
- Јовановић М., *Душевный дневникъ*, Београд 1959.
- Јовановић М., *Пастирска поучења православнимъ христјанима на све неделѣ и празднике преко године*, Београд 1860.
- Јовановић М., *Црквено богословіе или Црквесловіе за ученике виши разреда: съ благословомъ Неговогъ Високопреосвештенства Архиепископа београдскогъ и Митрополита србскогъ, Господина Михаила*, Београд 1860.
- Јовановић М., *Црквеный учитель*, Београд 1861.
- Јовановић М., *Србљак*, Београд 1861.
- Јовановић М., *Православный проповедникъ митрополита србскогъ Михаила. Књига прва*, Београд 1866.
- Јовановић М., *Православный проповѣдникъ митрополита србскогъ Михаила. Књига друга*, Београд 1867.
- Јовановић М., (Митрополитх СрбскѣиР Михаилх) *Ручна свештеничка књига*, Београд 1867.
- Јовановић М., *Православна србска црква у Књажеству Србији*, Београд 1874.
- Јовановић М., *Беседе и други књижевни радови*, Београд 1894.
- Јовановић Н., *Двор кнеза Александра Карађорђевића 1842–1858*, Београд 2009.
- Јовановић С., *Уставобранитељи и њихова влада*, Београд 1933.
- Johnson P., *High Fashion in the Church: The Place of Church Vestments in the History of Art from the Ninth to the Nineteenth Century*, Leeds 2012.
- Кадијевић А., *Један век тражења националног стила у српској архитектури: (средина XIX- XX средина века)*, Београд 2007.
- Каниц Ф., *Србија земља и становништво од римског доба до краја 19. века*, Београд 1985.
- Карацић В., *Српски рјечник (1818)*, приредио др. Павле Ивић, Београд 1969.
- Kasaba, R., *The Ottoman Empire and the World Economy: the Nineteenth Century*,

Albany 1988.

Касалица В., *Ризница Саборне цркве у Пожаревицу*, Гласник Друштва конзерватора Србије бр. 18, Београд 1994.

Кашић Д., *Рад кнеза Милоша на подизању и обнови цркава и манастира*, Гласник СПЦ, бр. 10, Београд 1960.

Кашић Д., *Петар Јовановић митрополит Србије: поводом стогодишњице смрти*, Православна мисао: часопис за богословску књижевност. бр7, год 2, Београд 1964.

Kessler H. L., *Bright Gardens of Paradise*, у: Jeffrey S. (Ed.), *Picturing the Bible; The Earliest Christian Art*, New Haven: Yale University Press in association with the Kimbell Art Museum 2007.

Keck, D., *Angels and Angelology in the Middle Ages*, Oxford university press, New York 1998.

Klouti V. F., *Ritualni prostor*, Savremenik, Nova serija br. 4-5-6, knj. 11, god, XXXVI, Београд 1990.

Коцић, М., *Оријентализација материјалне културе на Балкану, Османски период XV-XIX век*, Београд 2010.

Кулић Б., *Ризница Српске православне црквене општине Панчево*, Панчево 2007.

Лазих М; Борозан И. (Прир.), *Цркве општине Жабари*, Жабари 2004.

Лазих М., *Ктитори и приложници у српској култури 19. и почетком 20. века*, Приватни живот код Срба у деветнаестом веку, приредили А. Столић – Н. Макуљевић, Београд 2006.

Lentić I., *Građa za istraživanje karlovačkih zlatara od 1700. do 1850. godine*, Zbornik radova, Historijski arhiv u Karlovcu, Karlovac 1979.

Lentić I., *Dubrovački zlatari: 1600-1900*, Zagreb 1984.

Lidov A., *Hierotopy, The creation of sacred spaces in Byzantium and medieval Russia*, Moscow 2006.

Link E. M., *The book of Silver*, London 1973.

Љушић Р., *Србија 19. века, изабрани радови*, Београд 1994.

Љушић Р., *Кнежевина Србија 1830-1839*, Београд 2004.

Љушић Р., *Српска државност 19. века*, Београд 2008.

Магарашевић Ђ., *Путовање по Србији у години 1827*, Београд 1983.

Макуљевић Н., *Прилог познавању сликаних програма владарских тронов у Србији (1804-1914)*, Саопштења XXVII-XXVIII, Београд 1995-96.

Макуљевић Н., *Реформа црквене уметности у југоситочној Србији после 1878*, Лесковачки зборник XXXVII, Лесковац 1997.

Макуљевић Н., *Полагање Христово у гроб изнад царских двери Саборне цркве у Београду*, Саопштења XXIX, Београд 1997.

Макуљевић Н., *Однос Србије и Хиландара у 19. веку, Студија из културне историје,*

Осам векова Хиландара, Београд 2000.

Макуљевић Н., *Црква у Карановцу - задужбина кнеза Милоша Обреновића : прилог проучавању односа владарске идеологије и црквене уметности*, Рудопоље-Карановац-Краљево: (од првих помена до Првог светског рата), Београд-Краљево 2000.

Makuljević N., *The „zograph“ model of Orthodox painting in Southeast europe 1830-1870,*

Balkanica XXXIV, Belgrade 2004.

Макуљевић Н., *Иконопис Врањске епархије 1820 - 1940*, у: Тимотијевић М; Макуљевић Н. (Прир.), *Иконопис врањске епархије*, Београд – Врање 2005.

Макуљевић Н., *Црква Светог Архангела Гаврила у Великом Градишту*, Велико Градиште 2006.

Макуљевић Н., *Културни модели и приватни живот код Срба у 19. веку*, у: Столић А;

Макуљевић Н. (прир.), *Приватни живот код Срба у деветнаестом веку*, Београд 2006.

Макуљевић Н., *Поклоничка путовања и приватни идентитет*, у: Столић А; Макуљевић Н. (прир.), *Приватни живот код Срба у деветнаестом веку*, Београд 2006.

Макуљевић Н., *Уметност и национална идеја XIX века, систем европске и српске визуелне културе у служби нације*, Београд 2006.

Макуљевић Н., *Црквена уметност у Краљевини Србији (1882 – 1914)*, Београд, 2007.

Макуљевић Н., *Литургија, симболика и приложништво: иконостас цркве Свете Тројице у Врању*, у: Макуљевић Н. (Прир.) *Саборни храм Свете Тројице у Врању*, Врање 2008.

Makuljević N., *From Ideology to Universal Principles: Art History and the Visual Culture*

of the Balkans in the Ottoman Empire, у: Anderson J. (Ed.), *Crossing cultures : conflict, migration and convergence: the proceedings of the 32nd International Congress in the History of Art*, Melbourne University Publishing, 2009.

Макуљевић Н., *Андреја Дамјанов: архитекта позноосманског Балкана*, Зборник Матице српске за ликовне уметности 38, Нови Сад 2010.

Makuljević N., *Tanzimat i vizuelno kreiranje javnog identiteta u Bosni i Hercegovini*, у: *Identitet Bosne i Hercegovine kroz historiju, zbornik radova 2*, Sarajevo 2011.

Макуљевић Н. (Прир.), *Сакрална топографија Неготинске крајине*, Неготин 2012.

Maleković V. (Ur.), *Historicizam u Hrvatskoj*, knjiga I– II, Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb 2000.

Мантран, Р. (Прир.), *Историја Османског царства*, Београд 2002.

Марковић З., *Кујунџијски занат у Призрену*, Музеј Косова и Метохије, Приштина 1964.

Марковић Р. П., *Црква Кнеза Милоша у Крагујевцу*, Крагујевац 1935.

- Марковић Р., *Задужбине кнеза Милоша*, Просветни преглед LVII, Београд 1942.
- Marković T., *Dva antimensa iz zbirke Narodnog muzeja u Šapcu*, Narodni muzej Šabac zbornik br. 9., Šabac 2008.
- Маркуш Ј. Б., *Ризница Цетињског манастира*, Цетињски манастир, Цетиње 2013.
- Медаковић Д., *Манастир Савина*, Београд 1978.
- Медаковић Д., *Српска уметност у XIX веку*, Београд 1981.
- Медаковић Д., *Ризнице фрушкогорских манастира*, Зборник за ликовне уметности 19, Београд 1983.
- Милеуснић С., *Црквеноуметничке драгоцености ризнице манастира Раче*, Рачански зборник бр. 1, Рача 1996.
- Милеуснић С., *Судбина ризнице манастира Гргетега*, Зборник Матице српске за ликовне уметности 24, Нови Сад 1988.
- Милеуснић С., *Манастир Жича у црквеним инвентарима XIX века*, Манастир Жича зборник радова, Краљево 2000.
- Миличевић М. Ђ., *Манастири у Србији*, Гласник Српског ученог друштва књ. IV, Београд 1867.
- Милосављевић, Д., *Изгубљена ризница манастира Милешево*, Београд 2010.
- Мирковић Л., *Из ризница фрушкогорских манастира*, Гласник Историског друштва у Новом Саду 2, 2 (3), Нови Сад 1929.
- Мирковић Л., *Црквени уметнички вез*, Музеј Српске Православне Цркве, Београд 1940.
- Мирковић Л., *Црквене старине у српским црквама и манастирима Баната, Румуније и Мађарске*, Споменик САН, ХСИХ, н.с. 1, Београд 1950.
- Мирковић Л., *Старине манастира Боговађе*, Споменик САН, ХСИХ, н.с. 1, Београд 1950.
- Мирковић Л., *Хеортологија или историјски развитак и богослужење празника православне источне цркве*, Београд 1961.
- Мирковић Л., *Православна Литургија или наука о богослужењу православне источне цркве, први опћи део*, Сремски Карловци 1965.
- Мирковић Л., *Православна Литургија или наука о богослужењу православне источне цркве, Други посебни део*, Сремски Карловци 1966.
- Мирковић Л., *Православна Литургија или наука о богослужењу православне источне цркве, Други посебни део (Свете тајне и молитвословља)*, Београд 1983.
- Mitchell W. J. T., *What Do Pictures Want?: The Lives and Loves of Images*, University of

- Chicago Press, Chicago 2005.
- Mitchell W. J. T., *Showing Seeing: A Critique of Visual Culture*, in: M. A. Holly, K. Moxey (Ed.), *Art History, Aesthetics, Visual Studies*, Sterling and Francine Clark art Institute 2002.
- Mitchell, W.J.T., *Picture Theory. Essays on Verbal and Visual Representation*, The University of Chicago Press, Chicago 1994.
- Mitchell, W. J. T., *Iconology: Image, Text, Ideology*, The University of Chicago Press, Chicago and London 1986.
- Михаиловић Р., *Представе анђела у српској графици XVIII века*, у: Зборник Матице српске за ликовне уметности 8, Нови Сад 1972.
- Михаиловић Р., *Прва зона српског иконостаса XVIII века*, Зборник Филозофског факултета св.14, Београд 1979.
- Михаиловић Р., *Мртва природа у српском сликарству XVIII и XIX века*, Београд 1979.
- Михаиловић Р., *Српски иконостас XVIII века и огледало*, у: *Дело XXVIII*, 11-12, Београд 1982.
- Mirzoeff N., *Working Out Visual Culture*, in: *Art History*, in: M. A. Holly; K. Moxey (Ed.), *Art History, Aesthetics, Visual Studies*, Sterling and Francine Clark art Institute 2002.
- Mirzoeff N. (Ed.), *The Visual Culture Reader*, London 1998.
- Mišetić A., *Gradski rituali*, Zagreb 2004.
- Младеновић Љ., *Уметничка обрада метала у Босни и Херцеговини од доласка Турака до данас*, Зборник Музеја примењене уметности, 3–4, Београд 1958.
- Molinari Č., *Istorija pozorišta*, Beograd MCMLXXXII.
- Mulder-Bakker A. B. (Ed.), *The invention of saintliness*, Routledge, New York 2002.
- Mulholland N., *Definitions of Art and the Art World*, у: Rampley M. (Ed.), *Exploring Visual Culture. Definitions, Concepts, Contexts*, Edinburgh University Press, Edinburgh 2005.
- Morgan D., *Visual piety: a history and theory of popular religious images*, University of California Press, Berkeley, Los Angeles, London 1999.
- Morgan D., *The Sacred Gaze: Religious Visual Culture in Theory and Practice*, University of California Press, Berkeley 2005.
- Mouriki Д., *А Дејсис Icon in the Art Museum*, Record of the Art Museum, Princeton University, Vol. 27, No. 1, 1968.
- Netzley R., *"Take and Taste", Sacramental physiology, Eucharistic Experience and George*

- Herbert's "The Temple", у: Karant-Nonn S. C. (Ed.), *Varieties of Devotion in the Middle Ages and Renaissance*, Arizona studies in the Middle Ages and the Renaissance, vol. 7, Turnhout 2003.
- Newman H., *Dictionary of Silverware*, London 1987.
- Новаковић С., *Цариградска патријаршија и православље у Европској Турској. Разматрања у прилог расправи црквено-просветног питања у Европској Турској*, Државна штампарија, Београд 1895.
- Nochlin L., *The Politics of Vision: Essays on Nineteenth-Century Art and Society*, New York: Harper and Row, 1989.
- О Литургији*, Зборник текстова, Београд 1997.
- Ornamenta Ecclesiae, Kunst und Künstler der Romanik*, Katalog zur Ausstellung des Schnutgen-Museums in der Josef-Haubrich-Kunsthalle, Koln 1985.
- Ортајли И., *Најдужи век империје*, СКЗ, Београд 2004.
- Паларе М., *Балканске привреде око 1800-1914, Еволуција без развоја*, Београд 2010.
- Panofski E., *Umetnost i značenje - Ikonološke studije*, Beograd 1975.
- Пантелић Д., *Београдски пашалук пред први српски устанак (1794-1804)*, Београд 1949.
- Pelzer R., *Technical Reproduction and its Significance*, у: Rampley M. (Ed.), *Exploring Visual Culture. Definitions, Concepts, Contexts*, Edinburgh University Press, Edinburgh 2005.
- Пирх О. Д., *Путовање по Србији у години 1829.*, Београд 1900.
- Перовић В. Б., *Београдска црква Светих апостола Петра и Павла у Топчидеру*, Београд 1982.
- Поповић Ђ., *Познавану робе или Наука о роби трговачкој*, Београд 1852.
- Поповић Д. Ј., *О Цинцарима, прилози питању постанка наше чаршије*, Београд 1937.
- Preziosi D. (ed.), *The Art of Art History: A Critical Anthology*, Oxford University Press 1998.
- Радовановић Ј., *Руска и украјинска штампана четворојеванђеља XVIII века са оковима у библиотеци манастира Хиландара*, Зборник МПУ 26-27, Београд 1982-83.
- Радовановић Ј., *Руска и грчка штампана јеванђеља са оковима од 1801. до 1905. у манастиру Хиландару*, Зборник Музеја примењених уметности 28-29, Београд 1984-85.
- Радовановић Ј., *Евхаристијски сасуди у ризници манастира Хиландара - рад московских златара из 1790. и 1792. године*, Хиландарски зборник бр. 7,

- Београд 1989.
- Радовановић М., *Вазнесенска црква у Београду*, Београд 1984.
- Радојковић Б., *Кивот Дмитра из Липове*, Рад војвођанских музеја 5, Нови Сад 1956.
- Радојковић Б., *Српски окови јеванђеља XVI и XVII века*, Зборник Музеја примењене уметности 3–4, Београд 1958.
- Радојковић Б., *Једна непозната група дрвених крстова са рељефима празника*, Зборни Музеја примењене уметности 5, Београд 1959.
- Радојковић Б., *Старо Српско златарство*, Београд 1962.
- Радојковић Б., *Ризница пивског манастира*, Годишњак Завода за заштиту споменика културе Социјалистичке Републике Црне Горе, "Старине Црне Горе"; 1, Цетиње 1963.
- Radojković B., *Une colombe eucharistique du tresor de saint Clement d'Ohride*, Actes du XIIe congrès international des études byzantines, Beograd 1964.
- Радојковић Б., *Из бококоторских ризница*, Годишњак 12 / Поморски музеј у Котору, Kotor 1964.
- Радојковић Б., *Турско-Персијски утицај на српске уметничке занате XVI и XVII века*, Зборник за ликовне уметности Матице српске 1, Нови Сад 1965.
- Радојковић Б., *Српско златарство XVI и XVII века*; Нови Сад 1966.
- Радојковић Б., *Илустрације српских штампаних књига XVI века као приручници старих српских златара*, Зборник Музеја примењене уметности 11, Београд 1967.
- Радојковић Б; Стојановић Д. (Ур.), *Примењена уметност код Срба у средњем веку*, Београд 1969.
- Радојковић Б., *Примењена уметност моравске Србије*, Београд, Филозофски факултет, Одељење за историју уметности, Београд 1972.
- Радојковић Б., *Филактерији, енамлуци, припојаснице*, Музеј примењене уметности, Београд 1974.

- Радојковић Б., *Артофориони у облику цркве*, Зборник Филозофског факултета књ. 14, Београд 1979.
- Радојковић Б; Витковић М. (Ур.), *Средњовековно благо из српских ризница*, Музеј примењене уметности Београд, март-април 1984.
- Радосављевић Н., *Вера и црква у свакодневном животу у 18. веку; живот у српским земљама у освит модерног доба*, приредио А. Фотић, Београд, 2005.
- Рајић Д., *Ризнице овчарско-кабларских манастира*, Народни музеј, Чачак 1990.
- Рајчевић У., *О фирми Витомира Марковића и Ивана Павловића из Београда*, Саопштења републичког завода за заштиту споменика културе Србије XXIV, Београд 1992.
- Rampley M., *Visual Culture and the Meanings of Culture; Visual Culture; Visual Rhetoric; Visual Practices in the Age of Industry*, u: Rampley M. (Ed.), *Exploring Visual Culture. Definitions, Concepts, Contexts*, Edinburgh University Press, Edinburgh 2005.
- Rampley M. (Ed.); Lenain T; Locher H; Pinotti ; Schoell-Glass Ch; Zijalmans K., *Art History and Visual studies in Europe. Transnational discourses and national frameworks*, Leiden-Boston 2012.
- Ранковић З; Лазих М. (Прир.), *Уредбе и прописи Митрополије београдске: 1835-1856*, Пожаревац 2010.
- Ранковић З., Лазих М. (Прир.), *Уредбе и прописи Митрополије београдске: 1857-1876*, Пожаревац 2010.
- Ripa C., *Iconologia or Moral Emblems*, London МДССІХ.
- Ристовић М. (прир.), *Приватни живот код Срба у двадесетом веку*, Београд 2007.
- Rudy K. M; Baert B. (Ed.), *Weaving, Veiling, and Dressing. Textiles and their Metaphors in the Late Middle Ages*, Brepols publishers, Turnhout 2007.
- Ружичић Н., *Номоканон српске цркве, књига прва: теорија каноничког права*, Београд 1882.
- Ружичић Н., *Историја српске цркве, књига I*, Загреб 1893.
- Ружичић Н., *Историја српске цркве, књига II*, Београд 1895.
- Саид, Е., *Оријентализам*, Београд 2000.
- Седам стубова премудрости – Историја седам Васељенских сабора*, Београд 2004.
- Szabo G., *Kaleži u našim crkvama*, Narodna Starina, Zagreb 1922.
- Симић Н., *Два предлога митрополита Михаила*, Гласник Српске православне цркве 5,

- Београд 1958.
- Sinding-Larsen S., *Iconography and Ritual, A Study of Analytical Perspectives*, Universitetsforlaget, Oslo 1984.
- Слијепчевић Ђ., *Михаило, архиепископ београдски и митрополит Србије*, Минхен 1980.
- Слијепчевић Ђ., *Историја Српске православне цркве, Од почетка XIX века до краја Другог светског рата*, II, Београд 1991.
- Спаић Г; Рељић Ј; Перишић М. (Прир.), *Култура Срба у Дубровнику 1790-2010: Из ризнице Српске православне цркве Светог благовештења*, Београд - Дубровник 2012.
- Средојевић Д. А., *Герасим Ђорђевић епископ шабачки (1831-1839) и његово доба*, Београд 2004.
- Станић Р., *Манастир Враћевшница*, Враћевшница 1980.
- Стефановић Т., *Познавање цркве или обредословље*, Београд 1895.
- Стојановић Д., *Уметнички вез у Србији од XIV до XIX века*, Музеј примењене уметности, Београд 1959.
- Стојановић Љ., *Стари српски записи и натписи књ. 2*, Београд 1903.
- Стојанчевић В., *Из историје српске православне цркве*, Ниш 2006.
- Stojančević V; Knežević S, *Srpski manastiri kao centri kulta isceljenja*, Acta historica medicinae pharmaciae veterinae br. 1–2, Beograd 1966.
- Стојанчевић В., *Митрополит Михаило и питање аутономије српске цркве у Турској 1878. године*, у: Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор вол. 68–69, бр. 1–4, Београд 2002–2003.
- Столић А; Макуљевић Н. (Ур.), *Приватни живот код Срба у деветнаестом веку: од краја осамнаестог века до почетка Првог светског рата*, Београд 2006.
- Службеник, Известие учитељно*, Београд 1838.
- Смолчић-Макуљевић С., *Хиландарска катапетазма монахиње Јефимије, Иконографија и богослужбена функција*, у: Осам векова Хиландара, (Међународни научни скуп САНУ књ. ХCV, Одељење историјских наука књ. 27.), Београд 2000.
- Сокровиште Христианско*, Будим 1824.
- Стефановић Д. (Ур.), *Живот и дело митрополита Михаила (1826-1898)*, Београд (САНУ) 2008.
- Станојевић Д., *Православна догматика III*, Сремски Карловци 1993.
- Shwartz V. R; Przyblyski J. M. (Ed.), *The Nineteenth-Century Visual Culture Reader*, Routledge, New York 2004.
- Tardy, *Les poinçons de garantie internationaux pour l'argent*, 11 edition, Paris 1975.
- Taft R. F., *Mount Athos: A Late Chapter in the History of the Byzantine Rite*, Dumbarton Oaks Papers, Vol. 42, Harvard University 1988.
- Taft R. F., *Byzantine Communion Spoons: A Review of the Evidence*, Dumbarton Oaks Papers, Vol. 50, Harvard University 1996.

- Taft R. F., *The Byzantine Rite: A Short History*, Collegeville 1999.
- Taft R. F., *A History of the Liturgy of St. John Chrysostom: Vol. II, The Great Entrance: A History of the Transfer of Gifts and Other Preanaphoral Rites*, new material 4th ed., *Orientalia Christiana Analecta*, Rome 2004.
- Taft R. F., *The Order and Place of Lay Communion in the Late-Antique and Byzantine East*, *The Study of Early Liturgy: Essays in Honor of Poul F. Bradshaw*, Portland: The Oregon Catholic Press, 2004.
- Taft R. F., *A History of the Liturgy of St. John Chrysostom Vol. VI: The Communion, Thanksgiving, and Concluding Rites*, *Orientalia Christiana Analecta*, Rome 2008.
- Terin A. N., *Uvod u komparativni studij religija*, Zagreb 2006.
- Тимотијевић М., *Први српски штампани антиминси и њихови узорци*, Зборник Матице српске за ликовне уметности, 23, Нови Сад 1987.
- Тимотијевић М., *Улога муике у обличавању црквеног ентеријера у XVIII веку и у првој половини XIX века*, Зборник Матице Српске за сценске уметности и музику, Нови Сад 1994.
- Тимотијевић М., *Идејни програм зидног сликарства у олтарском простору манастира Крушедола*, Саопштења XXVI, Београд 1994.
- Тимотијевић М., *Serbia sancta i Srebia sacra у барокно верско-политичком програму Карловачке митрополије*, у: *Свети Сава у српској историји и традицији*, Београд 1998.
- Тимотијевић М., *Црква Светог Георгија у Темишвару*, Нови Сад 1996.
- Тимотијевић М., *Српско барокно сликарство*, Нови Сад 1996.
- Timotijević M., *The Moshopolis silversmith Georgije Argiri, Moschopolis, Thesaloniki* 1999.
- Тимотијевић М., *Верник и поданик*; у: А. Фотић (Прир.), *Приватни живот у српским земљама у освит модерног доба*, Београд, 2005.
- Тимотијевић М., *Рађање модерне приватности, Приватни живот код Срба у Хабзбуршкој монархији од краја 17. до почетка 19. века*, Београд 2006.
- Тимотијевић М., *Манастир Крушедол, књига II*, Београд 2008.
- Тодорова М., *Имагинарни Балкан*, Београд 2006.
- Turner V., *The ritual process: structure and anti-structure*, Chicago 1969.
- Turner V., *Dramas, fields and metaphors: Symbolic action in human society*, Ithaca, NY: Cornell University Press 1974.
- Turner V., *Variations of the theme of liminality*, у: S. Moore & B. Myerhoff (Ed.), *Secular ritual*, Van Gorcum, Assen 1977.
- Turner V., *Image and pilgrimage in Christian culture: Anthropological perspectives*, Columbia University Press, New York 1978.
- Turner V., *From ritual to theater: The human seriousness of play*, New York 1982.
- Уметничка обрада метала I–II*, Музеј примењене уметности, Београд 1956.
- Farooqi, S., McGowan, B., Quataert, D., Pamuk, S. (Ed.), *An Economic and Social History of the Ottoman Empire, vol.2: 1600-1914*, Cambridge University Press 1999.

- Филиповић М., *Метални вотиви код православних Срба*, Гласник Скопског научног друштва, књ.15-16, Одељење друштвених наука 9-10, 1935-36, Скопље 1936.
- Фотић А. (Прир.), *Приватни живот у српским земљама у освит модерног доба*, Београд 2005.
- Fotopoulos D; Delivorrias A., *Greece at the Benaki museum*, Benaki museum Athens 1997.
- Хамилтон М., *Социологија религије*, Београд 2003.
- Хан В., *Значај палестинских еулогија и литургијских предмета за новију историју уметности код Срба*, Зборник Музеја примењених уметности, 5, Београд 1959.
- Хан В., *Интарзирани предмети XVI и XVII столећа из цркава фрушкогорских манастира*, Нови Сад 1965.
- Хан В., *Значај Анастаса Јовановића за развој српске примењене уметности XIX века*, Зборник Музеја примењених уметности, 12, Београд 1968.
- Han V., *Erzeugnisse des Wiener Kunstgewerbes am Hofe des Fürsten Miloš von Serbien : (1815-1839)*, Österreichischer Bundesverlag, Wien 1969.
- Han V., *Les courants des styles dans les métiers d'art des artisans chrétiens au XVIIe et durant les premières decennies du XVIIIe siècle dans les régions centrals des Balkans*, Académie serbe des sciences et des arts, Belgrade 1970.
- Хан В., *Примењена уметност у Београду од Хатишерифа до предаје градова (1830 – 1867)*, у: Зборник радова, *Ослобођење градова у Србији од Турака 1862 – 1867*, САНУ, Београд 1970.
- Han V., *The impact of the eighteenth century Enlightenment on the fine arts in the Balkans* у: East European Quarterly; vol. 9, no. 4, 1975.
- Хан В. (Ур.), *Градска култура на Балкану (XV-XIX век)*, зборник радова. 1, Балканолошки институт САНУ, Београд 1984.
- Хан В., *Турски почасни кафтан у служби хришћанске литургије на Балкану: (XVI-XVII век)*, у: *Градска култура на Балкану (XV-XIX век)*, зборник радова. 1, Балканолошки институт САНУ, Београд 1984.
- Хан В. (Ур.), *Градска култура на Балкану: (XV-XIX век)*, зборник радова 2, САНУ, Београд 1988.
- Hardison, Jr. O. B., *Christian Rite and Christian Drama in the Middle ages, Essays in the Origin and Early History of Modern Drama*, Greenwood Press 1983.
- Heywood, I; Sandywell, B. (Ed.), *Interpreting Visual Culture: Exploration in the Hermeneutics of the Visual*, New York: Routledge 1999.
- Hobsbom E; Rejndžer T. (Ur.), *Izmišljanje tradicije*, Beograd 2011.
- Holly M. A. & Moxey K. (Ed.), *Art History, Aesthetics, Visual Studies*, Sterling and Francine

- Clark art Institute 2002.
- Hülsen-Esch A. von., *Inszenierung und Ritual in Mittelalter und Renaissance*, Studia humaniora;
Düsseldorfer Studien zu Mittelalter und Renaissance, Bd. 40, Düsseldorf 2005.
- Чоловић Б., *Ризница Српске православне цркве у Сремским Карловцима*, Београд 1999.
- Шакота М., *Ризнице манастира у Србији*, Београд 1966.
- Шакота М., *Ризница манастира Бање код Прибоја*, Београд 1981.
- Шакота М., *Дечанска ризница*, Београд 1984.
- Шакота М., *Студеничка ризница*, Београд 1988.
- Шмеман А., *Литургија и живот*, Цетиње 1992.
- Quataert, D., *Ottoman Manufacturing in the Age of the Industrial Revolution*, Cambridge University Press 1993.
- Quatert D., *The Ottoman Empire 1700-1922*, Cambridge university press 2005.
- Walther S., *Bečki bidermajer i umetnički zanati*, Grupa autora, *Bečki bidermajer*, Narodni Muzej - Beograd 1981.
- Ward B., *Miracles and Medieval Mind. Theory, Record and Event 1000-1215*, Scolar press,
London 1982.

ЧАСОПИСИ:

Богословље
Браничевски весник
Весник Српске Цркве
Глас СКА
Гласник Православне цркве у Краљевини Србији
Гласник уједињене Српске православне цркве
Календар Црква
Каленић
Летопис Матице Српске
Народна светлост
Пастир
Политика
Православље
Преглед Цркве Епархије нишке
Српска Црква
Српске Новине
Српске новине, Ниш
Хришћански весник
Хришћански живот
Цариградски гласник

НЕПУБЛИКОВАНА АРХИВСКА ГРАЋА:

Архив Србије:

Књажевска Канцеларија

Фонд Митрополија Београдска

Министарство просвете и црквених послова

Министарство иностраних дела

Фонд Шабачка епархија

Фонд Поклони и откупи

Уредбе и прописи

Архив Југославије:

Министарство вера

Архив СПЦ:

Фонд Конзисторије Митрополије београдске Кнежевине и Краљевине Србије

Збирке митрополита Михаила (1859-1898),

Збирке митрополита Инокентија (1898-1905)

Збирке митрополита Димитрија (1905-1920)

Архијерејски Сабори

**Досијеи теренске документације и грађе, Катедере за историју уметности
новог века,**

Одељења за историју уметности, Филозофског факултета у Београду:

Епархија Будимљанска

Епархија Врањска

Епархија Нишка

Епархија Тимочка

Оставштина Павла Васића

**Наставно-научном већу
Филозофског факултета у Београду**

**РЕФЕРАТ О КВАЛИФИКОВАЊУ КАНДИДАТА И ПОДОБНОСТИ
ПРЕДЛОЖЕНЕ ТЕМЕ ЗА ДОКТОРСКУ ДИСЕРТАЦИЈУ**

Основни подаци о кандидату и дисертацији: Вук Даутовић је рођен 10. 08. 1977. у Београду. Дипломирао је на Одељењу за историју уметности Филозофског факултета у Београду 2008. Мастер студије на Одељењу за историју уметности завршио је 2009. Тема мастер рада је "Уметничко обликовање и симболичка декорација путира код Срба у XIX веку." Вук Даутовић похађа докторске студије на Филозофском факултету Универзитета у Београду. Просечна оцена на докторским студијама је 10,00.

Вук Даутовић спада у најистакнутије студенте историје уметности. Његова интересовања су усмерена ка проучавању уметности и визуелне културе XIX века. Из ове области он је публикувао више научних радова, а учествовао је и на домаћим и међународним научним скуповима. Учествовао је у писању монографије о Саборној цркви у Врању, и један је од аутора у књизи Сакрална топографија Неготинске крајине. Своје научне радове Вук Даутовић је објављивао у научним часописима El Prezente, Зборник Матице српске за ликовне уметности и Зборник Музеја примењене уметности.

Вук Даутовић је учесник више научних пројеката. Он је учесник у пројекту билатералне сарадње Србије и Словеније у 2012-2013: "Уметничка размена и креирање југословенског идентитета у визуелној култури 1848-1990: Србија-Словенија / Словенија-Србија." Учесник је и пројекта "Представе идентитета у уметности и вербално-визуелној култури новог доба," где је ангажован као истраживач-сарадник при Филозофском факултету Универзитета у Београду.

Тему дисертације: ” **Уметност и литургијски ритуал: богослужбени предмети у српској визуелној култури 19. века,**” коју је Вук Даутовић пријавио сматрамо веома добро утемељеном и изузетно важном. Тема обухвата истраживање и анализу форми и симболичке декорације богослужбених предмета у српској визуелној култури XIX века.

Предмет и циљ дисертације: Предмет дисертације ” **Уметност и литургијски ритуал: богослужбени предмети у српској визуелној култури 19. века**” Вука Даутовића је истраживање богослужбених предмета у српској визуелној култури 19. века. Током 19. века, због повољних политичких околности, дошло је до обнове и успона црквеног живота код Срба, што је резултирало великом продукцијом богослужбених предмета за обновљене и изграђене православне храмове. Тада настају многобројни путири, дискоси, крстови и окована јеванђеља, који се уметнички обликују и израђују у домаћим и страним златарским радњама. У досадашњој литератури није довољна пажња била посвећена проучавању богослужбених предмета. Они су се првенствено помињали у оквирима стилске анализе српске примењене уметности или као део црквених и манастирских ризница. У дисертацији ће се по први пут дати целовити увид у продукцију богослужбених предмета у српској визуелној култури, и анализирати њихово визуелно обликовање и декорација у односу на њихову литургијску намену. Циљ дисертације је да оствари увид у богослужбене предмете настале и коришћене у српским црквама, и покаже однос између њихове литургијске намене и визуелне декорације. Тиме ће се значајно проширити сазнања о српској визуелној култури 19. века, као и о улози и значају артифицираног визуелног изражавања у српској култури.

Опис садржаја (структуре по поглављима) дисертације: Садржај дисертације предвиђа њено структурирање у више поглавља: Уводна разматрања, Културно-историјски контекст проучавања богослужбених предмета, Типологија

богослужбених предмета, Симболичка декорација богослужбених предмета
Функција богослужбених предмета и Закључна разматрања. Овако организована
структура дисертације у функцији је разумевања значаја богослужбених предмета у
српској визуелној култури 19. века, и односа њихове симболичке декорације и
литургијске функције.

Основне хипотезе од којих ће се полазити у истраживању:

У предложеној докторској дисертацији истакнуте су четири основне хипотезе од
којих ће се полазити у истраживању. Прва хипотеза је да је величајност
литургијског обреда повезана са изгледом и декорацијом богослужбених
предмета. Друга хипотеза је да су богослужбени предмети били веома поштовани
у оквирима цркве, што је одређивало одабир материјала од којих су били
израђивани. Трећа хипотеза је да су богослужбени предмети и њихова симболичка
декорација били у функцији комуникације са верницима.

Методе које ће се у истраживању применити:

Основе методологије које ће се применити у докторској дисертацији произлазе из
више методолошких принципа у савременом научном проучавању уметности и
визуелне културе. Од посебног значаја су методолошки погледи утемељени на
теорији визуелне културе, контекстуалном тумачењу уметности, иконологији и
методологији проучавања уметности у служби црквеног ритуала. Применом
наведених метода допринеће се потпуном сагледавању улоге и значаја
богослужбених предмета у српској визуелној култури 19. века.

Очекивани резултати и научни допринос:

Очекивани резултати предложене докторске дисертације су нов и
свеобухватан поглед на проучавање богослужбених предмета у српској визуелној
култури 19. века. Очекује се да ће се осветлити однос између уметничког
обликовања, симболичке декорације и функције богослужбених предмета. На тај

начин биће остварен велики научни допинос, који ће помоћи бољем познавању српске визуелне културе 19. века и потиснути старија формалистичка и стилска тумачења српске визуелне културе.

Закључак: Сматрајући тему оправданом и пажљиво одабраном, а планирани ток истраживања и тумачења утемељеним, прихватамо кандидатово образложење и предлажемо да отпочене са радом.

у Београду, 16. 12. 2013

Комисија:

др Саша Брајовић, ванредни
професор Филозофског
факултета у Београду

др Предраг Драгојевић, ванредни
професор Филозофског факултета у
Београду

др Јелена Ердељан, доцент
Филозофског факултета у Београду

др Ненад Макуљевић, ванредни
професор Филозофског факултета у
Београду
(ментор и писац реферата)